

e-ISSN: 2148-0494

derglabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Güz 2018, Cilt:6, Sayı:12, 6:540-543

Gönderim Tarihi: 25.11.2018

Kabul Tarihi: 28.12.2018

Islamische Theologie im 14. Jahrhundert- Auferstehungslehre, Handlungstheorie und Schöpfungsvorstellungen im Werk von Sa'd ad-Din at-Taftazani

Thomas WÜRTZ

De Gruyter Yayınları, Berlin/Boston, 2016, 285 sayfa

Özcan TAŞCI*

Thomas Würtz tarafından yazılan Almanca “Islamische Theologie im 14. Jahrhundert- Auferstehungslehre, Handlungstheorie und Schöpfungsvorstellungen im Werk von Sa'd ad-Din at-Taftazani” (14. Yüzyılda İslam Kelamı- Sadettin Taftazani'nin Eserinde Yeniden Diriliş Doktrini, Eylem Teorisi ve Yaratılış Tasavvurları) başlıklı eser kaynakça ve indeks hariç 285 sayfa olup Giriş ve Sonuç dahil sekiz bölümden oluşmaktadır. 2014 yılında Züriç'de yazar tarafından sunulan bir doktora çalışması (Dissertation) olarak kabul edildiği belirtilen kitapta ele alınan konular genel itibariyle şu şekildedir:

Giriş kısmında İlahiyat (Theologie) ve Felsefe konuları ele alınmaktadır.

“Sadettin Mes'ud et-Taftazani'nin Biyografisi” başlıklı bölümde Taftazani'nin İlim Çevresi, Hayat Hikayesi ve Eserleri (Belağat, Gramer, Mantık ve Fıkıh) işlenmektedir.

“Kelama Dair Eserleri ve Onların Referansları (Dayanak Noktaları)” başlığını taşıyan bölümde, Kelami ve Felsefi Gelenekler, Mütakaddim Kelam Geleneği, Maturidilik, Ebu Ali İbn-i Sina, Ebu Hamid el-Gazali, Önemli Kur'an Yorumları, Zemahşeri'nin Keşşafı, Razi'nin Büyük Kur'an Tefsiri (et-Tefsiru'l-Kebir), Taftazani'nin Kelami Eserleri ve Onların Referans Eserleri, Taftazani'nin Şerhu'l-Akaid'in-Nesefiyye Adlı Eseri, Taftazani'nin Baş Yapıtı ve Onun İçeriği, Taftazani'nin Tehzibu'l-Mantık ve'l-Kelam Adlı Eseri, alt başlıklar şeklinde sıralanmaktadır.

“Yeniden Diriliş Doktrini” başlıklı bölümde ise, İslam'da Eskatoloji (Ahiret) Tasavvurları, Kur'an'ın Kıyamet Tanımlaması/Anlatımı, Kelam Dışında Ahiret

* Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Kelam Anabilim Dalı, ozzcan12@hotmail.com

Tasavvurlarına Bakış, Kalam Literatüründe Kıyamet/Yeniden Diriliş, Taftazani'ye Göre Kıyamet/Yeniden Diriliş, Şerhu'l-Akaidi'n-Nesefiyye Bağlamında Bir Mukaddime, Şerhu'l-Makasid'da Konunun Tartışılması, Tehzibu'l-Kalam Akide'sinin Argümanları, Yeniden Diriliş Öğretisine Yönelik Sonuç-Yorum, konuları ele alınıp detaylı bir şekilde tartışılmaktadır.

“Eylem Teorisi” başlıklı bölümde de Kalamda Eylem Teorisinin Temelleri ve Gelişim Aşamaları, Ahlaki Sorumluluğa Dair Kur'ani Unsurlar, Kaderiyye, Mu'tezile ve Eş'ariyye, Maturidiyye ve Cebriyye, Taftazani'nin Eserinde Eylem Teorisi, Akaidi'n-Nesefiyye'ye Yönelik Yorum, Şerhu'l-Makasid'da Konunun Tartışılması, Tehzibu'l-Kalam Akide'sinin Argümanları, Eylem Öğretisine Yönelik Sonuç-Yorum, alt başlıkları şeklinde sıralanmaktadır.

“Yaratılış Doktrini” başlığını taşıyan bölümde Kur'ani ve Felsefi Yaratılış Öğretileri, Kur'an'da Yaratılış, Alemin Ezeliliği Öğretisi, Kalamda Yaratılış Öğretisi, Taftazani'nin Eserinde Yaratılış Teorisi, Tanrı'nın Eylem Kudreti, Alemin Ezeliliği Ya da Onun Zamansal Olarak yaratılmışlığı, Yaratılış Öğretisine Yönelik Sonuç-Yorum, konuları tartışılmaktadır. Yazar son olarak sonuç kısmında kitabının önceki bölümlerinde tartışmaya açtığı konular hakkında sonuç bağlamında yorumlarda bulunmaktadır. Yukarıda kitabın bölümlerinde ele alınan alt başlıklar hakkında bilgiler sunmaya çalıştık. Şimdi de kitabın muhtevasına yönelik yazar tarafından giriş kısmında yapılan açıklamaları en temel özellikleri düzleminde sunmaya çalışacağız:

Yazar giriş kısmında (Einführung) İslam ilahiyatı/Kalam sahasında bir çok şeyin araştırmacılar tarafından henüz incelenmediğini belirtmektedir. Buna miladi 12. yüzyıldan sonraki dönem de dahildir. Bundan dolayı yazar eserinde 14. yüzyıldaki kalam eserlerine yoğunlaştığını bunlardan özellikle dönüm noktasını oluşturduğunu düşündüğü Sadettin Taftazani ve onun Kalam sahasında yazdığı temel üç eserini ele alıp inceleme amacında olduğunu belirtmektedir (s. 1). Thomas Würtz Taftazani'nin eserinin sadece Kalamda değil bundan başka diğer İslami ilimler için de bir kanıt konumunda olduğunu belirtmektedir (s. 1). Müellif Thomas Würtz, yakın dönem İslam düşünce tarihi ile ilgilenen araştırmacıların Osmanlı döneminde onun eserlerine yapılan bir çok şerh aracılığıyla Taftazani'yi tanıma imkanına kavuştuklarını belirtmekte, bundan başka günümüzde onun eserlerinin Kahire Ezher Üniversitesinde okutulduğunu zikretmektedir. Müellif bu noktada Taftazani'nin kalam sahasında yazdığı Şerhu'l-Makasid adlı baş yapıtı mahiyetindeki eserini ön plana çıkarmaktadır. (s. 2).

Würtz, bu kadar tanınmış ve değer verilmiş birisi olmasına karşılık, Taftazani'nin ve eserlerinin henüz yeterli seviyede araştırmalara konu yapılmadığının altını çizmektedir. Oysa o günümüzde bir takım eserlerde Ebu Hamid el-Gazali ve Fahreddin er-Razi ile birlikte zikredilmektedir (s. 3). Onun bu derece önemli birisi olarak zikredilmesi, müellife göre eserlerinin detaylı bir şekilde araştırılıp, öğretisinin tarihsel süreç içerisinde değiştirilip değiştirilmediği ya da bu

öğretiye ilavelerin yapılıp yapılmadığının tespit edilmesini zorunlu hale getirmektedir (s. 3). Yazar Würtz'e göre bunun bir başka sebebi de araştırmacıların, Taftazani'nin döneminde diğer İslami ilimlerde olduğu gibi Kelam ilmin de yeni ve orijinal düşünce ve görüşlerin olmadığına dair kanaatlerinden dolayı ona fazla önem atfetmemişlerdir. Oysa Würtz bu düşünceye biraz kuşkulu yaklaşmaktadır. Bundan dolayı da böyle bir çalışmayı zorunlu görmüştür.¹

O, bununla beraber çalışmasında yapacağı araştırmanın, Taftazani'nin Kelam ile ilgili eserleriyle sınırlı kalacağını belirtmektedir (s. 3). Bunlar da temelde üç tane olup şu eserlerden oluşmaktadır: Nesefi Akaid'ine yaptığı şerh (Şerhu'l-Akaidi'n-Nesefiyye), onun baş yapıt eseri Şerhu'l-Makasid ve mantık ve Kelam alanıyla ilgili Tehzibu'l-Mantık ve'l-Kelam adlı eserlerinden ibarettir.

Yazar Würtz Taftazani'nin eserlerinin 14. yüzyıl kelam tartışmalarının neredeyse tümünü yansıttığından dolayı sunmakta olduğu çalışmasında sınırlandırmaya giderek sadece üç konu üzerinde yoğunlaşacağından bahsetmektedir. Bunlar Yeniden Diriliş Doktrini (Auferstehungslehre), Eylem Teorisi (Handlungstheorie) ve yaratılış Doktrini (Schöpfungslehre). (s. 3) O, Yeniden Diriliş Doktrini'ni kitabının 85-153 sayfalarında, Eylem Teorisi'ni kitabının 154-241 sayfaları arasında, yaratılış Doktrini'ni ise kitabının 242-277 sayfaları arasında ele almaktadır. Müellif bu konuları seçmesinde temel faktörün onların Ezher Üniversitesi'nin ders programında/müfredatında (Curriculum) mevcut olması olarak açıklamaktadır.²

Müellife göre Taftazani hakkındaki çalışma ve araştırmaların eksikliğinin nedenlerini araştırmanın gerekliliği üzerinde durulması gerekir. Ona göre, Kelam ilminin Taftazani'nin zamanında duraklama dönemine girdiği genel bir kabul görmüştür (s. 4). Bu genel kabule göre Cüveyni ve Razi müstakil eser veren kelimciler durumunda olmalarına karşın, onlardan sonra öncekilerin eserlerine şerh ve haşiyeler yazan kelimciler dönemi başlamıştır. Yazar bu düşünceyi kabul edenlerden günümüzde Jeffry Halverson'un "Theology and Creed in Sunni Islam" adlı eserinde (New York, 2010, s. 14) Taftazani'nin Kelama giriş mahiyetindeki eserinin (Einführungswerk) 14. yüzyılda Kelamın çöküşüne neden olduğunu açık bir şekilde ileri sürmesini bu bağlamda zikretmektedir. Josef van Ess'in de, Taftazani'yi zikretmese de, aynı paraleldeki düşüncelerine bu noktada işaret etmektedir (s. 4).

Müellif ortaya koyduğu çalışmanın temel amaçlarından birisinin de Taftazani'nin eserlerini, yukarıda ona atfedilen kelam öğretisini duraklamaya girmesi bağlamında olumsuz anlamda değiştirip değiştirmediğini ele almak olduğunu açıklamaktadır (s. 5). Yazar bu noktada 14. yüzyılda İslam düşüncesinin çöktüğüne dair yaklaşımları sorgulama temayülünde olduğuna işaret etmektedir.

¹ Hureyre Kam, *Rezension von Thomas Würtz, Islamische Theologie im 14. Jahrhundert-Auferstehungslehre, Handlungstheorie und Schöpfungs Vorstellungen im Werk von Sa'd ad-Din at-Taftazani* in: Sehepunkte 18 (2018), nr. 4.

² Ayrıca bkz. Kam, *Rezension von Thomas Würtz, Islamische Theologie,...*, in: Sehepunkte 18 (2018), Nr. 4.

Zira ona göre yakın zamanda yapılan bir çalışmada (2002), Dimitri Gutas'ın, İbn Teymiye'nin İbn Sina felsefesinden etkilendiğini ve onun Felsefesinin altın çağının (Goldenen Zeitalter) miladi 1350 yılında sona erdiğini belirtmesi önemlidir. Kelamda bu dönem açık bir şekilde el-İci ve onun eserini kapsamaktadır. Yazar Taftazani'nin de bu döneme girip girmeyeceğinin tespit edilmesini çalışmasının başka bir amacı olarak görmektedir (s. 5).

Müellif Thomas Würtz, Taftazani'nin eserinde Kelam ve Felsefe'nin karşılaştırmasının yoğun bir şekilde yapıldığını belirtmektedir (s. 6). Yazara göre Taftazani'nin Kelama dair eserinin temel özelliğinin vahiy metninden bağımsız herhangi bir ispat girişiminde bulunmaması ve tamamen Kur'an ayetlerinden delil ve argümanlar kullanmasıdır. Buna ilave olarak daha ziyade Kelam karşıtı Ehl-i hadis alimlerinin eserlerinde yer edinen ve kelam eserlerinde çok fazla rastlanılmayan bir tarzda hadisleri de istidlal'de argüman olarak kullanmasıdır (s. 8).

Yazar Würtz çalışmasının yalnızca Taftazani'nin kelam ve felsefeye dair eserleri ile kelam eserlerindeki felsefi tesirlerin olup olmadığı ile sınırlı olduğunu belirtmektedir. Felsefi tesirden maksat ise ona göre Taftazani'den önce Kelama etkisini gösteren İbn Sina düşüncesidir (s. 9). Bu yüzden de yazar İbn Sina'nın hangi eserleri, argümanları ve düşüncelerinin Taftazani için nasıl bir role sahip olduğunun belirlenmesi için karşılaştırmalı metin analizi yapılacağından bahsetmektedir (s. 10). Müellif Batıda Taftazani'nin şu ana kadar sadece Nesefi'nin Akadi'ine yaptığı şerhe odaklanıldığını da belirtmektedir (s. 13). Belki de bu çalışmasıyla yazar bu yüzden Taftazani araştırmalarını farklı bir yöne çekmek istemektedir.